

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 22. decembra 1855.

List 102.

Od buč ali tikev kaj.

Ni skor sadeža, da bi ga ne bile „Novice“ že omenile in, če je treba bilo, obdelovanje in pridelovanje obširno popisale. Le od buč ali tikev so še celó malo spomnile, čeravno se je že marsikak prešiček ž njimi dobro spital. Naj mi dovolijo, da jez po svojih skušnjah kaj povem od tega sadu, s katerim kmetovavci večidel ravnajo kakor mačoha in ga vsajajo le med druge sadove, koruzo itd. ne dovoljivši mu lastnega prostorčka *),

Po mojih skušnjah niso buče tako malo vredne, da bi jih gospodarji smeli popolnoma zanemarjati, zakaj na majhnem prostoru se jih dá veliko prirediti, in porabiti se dajo mnogoverstno. Ne bom govoril od olja, ki se dá iz semena narejati, ker to je že zlo nadrobno delo; — opomniti pa moram, da človeku so ravno tako tečna kakor zdrava jed, naj že vživa mlade bučice olupljene in (brez pešk) na drobne kerhlje zrezane, z oljem in jesihom zabeljene kakor kumare za salato, ali pa popolnoma zrele na ribežnu kakor repa ali zelje zripljene in okisane. — Razun tega je tudi tista sorta, ki se zavolj svoje podobe „turški turban“ (Türkenbundkürbiss, cucurbito milo pepo) imenuje, zavolj svojega terdega mesa za kruh pripravna, ako se popolnoma zrela, pešk otrebljena, na 4 kose zrezana in v krušni peči posušena primeša reženi moki.

Naravnost pa se dajo buče, kakoršne so, obrniti za živinsko pičo, posebno za prešiče. Če se jim more kaj očitati, je le to, da rade gnjijó.

Buč je več sort: so navadne (gemeine) okrogle buče z rumenkastim ali belim mesom; naj slabše so buče z belim mesom, veliko bolje so z rumenim mesom; potem so centarice (Centnerkürbiss), tiste debele, gladke, okrogle, v sredi zgorej enmalo vderte buče, ki vagajo po centu ali še več; dinarice (Melonenkürbiss), ki so dinam zlo podobne; sodčarice (Tonnenkürbiss), sodčiku enake buče z rumeno lupino in rumenim sladkim mesom. Zraven teh so še: sladkorne buče (Zuckerkürbiss), ktere na Laškem pražene (roštane) jedó pod imenom „kuka“, — turški turban, ktere ga sem že gori pohvalil, in pa tiste buče, ki imajo podobo sklenice (flaške) z dolgim vratom, ktere semtertje v nogradih prideljujejo in jih za to rabijo, da po njih pri vehi vino iz sodcov vlečejo. —

Buč pridelovati ni nobena težava; gnoja celó malo potrebujejo. Navadno jih sadé med koruzo po 6 do 12 čevljev saksebi.

Al dajo se z velikim pridom tudi na posebnem prostoru saditi, takole: Izberi si prostor, kateri ima dovolj mokrote; suha zemlja ne tekne bučam, zakaj one imajo veliko perje in dolge stebila; vse to pa potrebuje dovolj vlage. Taki bučam vgodni prostor se

izorje in povleče; potem se tam, kamor se bo seme vsadilo, po 5 ali 6 čevljev saksebi, naredé po pol čevlja globoke in ravno toliko široke jame; v te jame se pomeče dobre, z gnojem pomešane parstí, in potem se v vsako tako jamo po 2 ali 3 zerna — pavec globoko — vtaknejo. Seme pa se pred to noč v vodo verže, da potem hitreje kalí, in da se tiste zerna, ktere verh vode plavajo, zaveržejo, zato, ker so gluhe in bi ne kalíle. Ko so buče že precej močne sadike pognale, se oplevejo in osujejo. Potem ni ž njimi nobenega dela več.

Slana (mraz) bučam kaj rada škoduje, zato ni varno, da bi jih pred presadil, dokler se je še slane bati. Kdor ima tedaj svoje polje na hribih, in se bojí, da bi mu buče ne dozorele, ali komur se je bati, da bi mu miši semena ne pozobale, ta naj pa ravná takole: Jerbas naj napol napolne s konjskim blatom, na to naj verže dobre vertne parstí dobrega pol čevlja na debelo, in potem naj va-njo vsadí zern kolikor misli. Jerbas naj postavi potem v kak topel kraj, in če je vreme suho, naj zaliva vsejano seme enkrat na dan. Če so sadike dovolj dorastle in se ni več slane bati, se naredé na polji jame, kakor sem gori rekel; naj zalije sadikam še enkrat prav dobro v jerbasu, potem naj jih vzdigne s kepo vred in jih presadí tako v jame. Prav veselo in čversto bojo potem rastle.

Tudi s kumarami in dinami je prav tako ravnati. T—n.

Od nove obertnijske in rokodelske postave bolj na drobno.

Poslednji „novičar“ je od te nove postave naznanil le poglavitne reči. Danes smo v stanu, kaj več od nje povedati po spisu „Pest. Lloyd“.

Vse obertnije in rokodelstva (Gewerbe) — pravi osnova te postave — se imajo razdeliti v dvojno versto: ene so svobodne ali prostovoljne (freie), druge pa dopustljive ali dovoljivne (concessionirte).

V versto dopustljivih spadajo vse tiste obertnije in rokodelstva, do katerih se pravica le zamore dobiti, če si je človek pridobil predpisane lastnosti za nastop take obertnije ali takega rokodelstva, in za ktero pravico mora prositi, da mu jo gosposka dodelí. V to versto spadajo sploh vse take obertnije in rokodelstva, pri katerih, če je človek neroden (ne izučen), ali zavolj svojega npravnega zadržanja nezanesljiv, ali če bi se take obertnije preveč pomnožile, bi utegnilo občinstvo (ljudstvo) škodo terpeti ali dosega občnih policijskih namenov se vničiti. Tu sem se štejejo: apotekarji, prodajavci strupenih stvari, kovači za podkovstvo živine (ker ti potrebujejo zdravniške umetnosti, da ne delajo velike škode), zidarski in tesarski mojstri (da ne delajo nevarnih zidanj), streharji, dimnikarji, brodniki, puškarji, starinarji (tandlerji), kerčmarji (oštirji, birtje); potem buknotiskarji, bakro-, jeklo-, kamno- in lesotiskarji, prodajavci novih in starih bukev, muzikalij in umotvorov, posojevavci bukev za branje, vozniki vsake sorte zunaj železnice in parobrodstva

*) Saj radi jemljemo naznanila domačih kmetijskih skušnj, in za to so tudi „Novice“, da eden družemu pové, kar je skusil ali zvedil. Da tudi buče pridejo na versto, nam je prav ljubo.

Vse druge, tu ne imenovane obertnije in rokodelstva so svobodne, to je: za take ni treba posebne dovolitve, ampak dosti je, da človek le gosposki napové, da bo to ali uno rokodelstvo ali obertnijo začel, in kje. Če ni zoper to rokodelstvo ali obertnijo samo po sebi, ali zoper človeka, ki jo začeti hoče, in zoper kraj, kjer jo misli začeti, nobenega postavnega zadržka, mu podpiše gosposka napovedko ali napovedni list (Meldschein), to je, s pismom mu poterdi, da je res napovedal svoje rokodelstvo. Koj po prejeti napovedki ima obertnik ali rokodelec pravico začeti svojo obertnijo ali rokodelstvo. Po postavi se pa k nastopu svobodne obertnije ali svobodnega rokodelstva, naj je kupčijstvo, fabrika ali rokodelstvo, mora vsak pripustiti, kateri ima po obstoječih postavah pravico s svojim premoženjem samostojno gospodariti in kateri ima v našem cesarstvu stanovitno stanovanje.

En človek zamore ob enem več obertnij ali rokodelstev imeti, in ni treba, da bi zatega voljo mogel v soseskino (občinsko) zavezo vzeti. Tudi človek iz tuje dežele, ki ni v našem cesarstvu, ako ob času svojega obertnijstva ali rokodelstva stanuje v našem cesarstvu kjer koli, vživa enake pravice kakor domačinec, ako je le iz takošne države, kjer tudi naši ljudje enake pravice uživajo kakor uni pri nas. Ženske imajo enake pravice kakor možki, ako le znajo tisto obertnijo ali rokodelstvo, katero mislijo začeti.

Na koncu tega oddelka pa ministerstvo pravi, da bi ono utegnulo še ktere v ti postavi za svobodne obertnije izgovorjene obertnije iz te vrste izbrisati in jih med dopustljive postaviti, ako bi skušnje učile, da je več policijskih zadržkov zoper nje.

Cehi (Zünfte) in zbori (Gremien) po dozdanji napravi nimajo vprihodnje nobene veljave več, in če se po gosposkinem dovoljenji vsled nove osnove ustanovijo, veljajo le za prostovoljne društva. Pomočnikom (kselom) je dovoljeno tudi vprihodnje za nasprotno podporo stopiti v zavezo in napraviti podporno dnarnico samim sebi.

Obertniki in rokodelci smejo svoje blago kamor koli na prodaj pošiljati in ga izdelovati, kjer hočejo; le če imajo tudi zunaj svoje soseske kako delavnišnico ali štacuno, morajo za to drug napovedni list od gosposke dobiti. Le pri tistih obertnijah ali rokodelstvih ne more to biti, ki so dopuščene le za kak poseben kraj.

Od rokodelskih in obertnijskih učencov (Lehrling) in pomočnikov (Gehilfen, Gesellen) pravi osnova te postave tole: „Kako dolgo naj se ima učenec učiti, je reč prostovoljnega dogovora. Če ni posebnega dogovora, velja za obojno stran odpoved za 6 tednov“.

12. oddelk te postave razlaga prestoppek iz stare postave v to novo, in pravi: „Po dosedanjih postavah veljavno-obstoječe obertnijske ali rokodelske pravice obderže v vsem svojem pričujočem obsežku svojo moč. Če dobí pa kakošna obertnija ali kakošno rokodelstvo po ti novi postavi kako večjo pravico, kakor jo je dosihmal imela, se samo po sebi razume, da stopi tak obertnik ali rokodelec v to večjo pravico“.

To so imenitniše določila nove postave, ktera gré sedaj od ust do ust obertnikov in rokodelcov, ker res globoko sega v bitstvo obertnijskega in rokodelskega stanú. Ponavljamo pa še enkrat, da to je še le osnova postave, ne pa že veljavna postava, ker do 15. prihodnjega mesca imajo še le kupčijske in obertnijske zbornice posamnih dežel svoje misli o nji c. k. ministerstvu razodeti. Ker pa ministerstvu ni nič neznanega, kar bi utegnila ta ali una zbornica zoper to reči, zna biti, da se bojo tam pa tam kakošne malenkosti premenile, poglavitne pravila pa bojo gotovo obveljale, ker so terjatvam sedanjosti ravno tako primerjene, kakor so dosedanje ostrojene bile po potrebah srednjega véka, ki je že deleč deleč za nami.

Starozgodovinski pomenki.

Krakov in Šiška.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Tudi Indi so si Živo tako mislili, imenovavši jo Káli = Černa, Mora, Mura. Zato jo nahajamo v ruski mitologiji pod imenom: Kikimora, Kika, Kikuška, od Kika v slovenskem jeziku der Zopf, v slovaškem pa „wysoki wlasmi propletény cepec“. Kykoša, kykuška, zlobna rozvlasatela žena. V rusinskem pomenu kykoša dolgolaso kozo¹⁾. (Glej Kolar „Slava Bohyne“ stran 294—295).

Iz kika je postala pomanjšavna oblika kička, po omešanem glasniku k v č pa Čička, in č v š Šiška, zato slovenski na Štirske: šiška, prešič z dolgimi šetinami, ein langborstiges Schwein, in tudi šiška, vol z dolgo dlako, ein langhaariger Ochs. Ime predmestja ljubljanskega je toraj mitološkega početka po bogu Šiva tu ali božici Šivi s priimenom Kapardin, Gatâ dhara, Kika, Kikuška, Kička, Čička, Šiška, der Flechtentragende, der Träger des Haarzopfes.

Šiva pa se je tudi velel Dhurdžati, eine grosse Last von Haaren tragend, in kot takošnega ga nahajamo na celjskem kamnu²⁾, ženo njegovo pa na nekem siseškem kamnu. Kdor ima dosti las, mu povsod v moji okolici pravijo (v lutomerski-šavniški), da je karkavec, kerkavec, in obilnim lasom: karke, kerke. V českem jeziku imajo krakovat, buschicht, metatiški iz karkovat, beschopft. Tako je tudi ime predmestja ljubljanskega Krakov dobilo ime po častji Kraka³⁾ = Šiva Dhurdžati. Ker Šiva je po svoji črni strani tudi božanstvo pekla in se očituje s sánom, sénom — drakom⁴⁾, nam je to nov dokaz, da gerb ljubljanskega mesta je mitološkega izvira.

Šiva pa se tudi velí Bhava = Baba in Bhavany — Baba, zato v severno-slovanskem basnoslovju nahajamo belo ali dobro, in černo ali hudo stran — Zlato in Ježibabo. Ježibaba po etimologiji pomeni hirsuta Baba od korenike ag, zusammendrücken, zuspitzen, zato agran, Spitze, nemški: Egge, Igel, slov. eg z digam. jeg, g = ž, jež, toraj jež, žival s špičasto kožo. Primeri: „lasi se mu ježijo“, ježica, stachliche Schale. Ježica se tedaj enači z indiško Šivo-Bhavany-o s priimenom Kali, od ktere smo čuli, da ima „hirsutos capillos“. Bhavany-Kali pa je božica pekla; zato v slovaški ljudski povesti se velí: „Jaz sem Ježibaba,

¹⁾ „Kikimora“ — pravi Dobrovsky (Slavin 409.) — „stellen sich die Russen als fürchterliches Gespenst vor“. Bandkie (str. 109) piše, da „Kikimora davi in morí“; Tkany (I. 160), da je „ein schreckliches Nachtgespenst weiblicher Gattung, das seine Kinder, bösertige Gespenster, über die schlafenden Menschen schickt, um sie mit schweren Träumen zu ängstigen“; — primeri, kar Paulin od Šive s priimenom s Kali = Černa božica, Mora, Mura piše: „Oculos habet hiantes et terribiles, faciem nigram ut carbo, dentes longos et prostantes, capillos instar caudae pavonis horridos, arrectos et serpentibus multis amictos“. (Paulin systema Brahm. str. 99.)

²⁾ Glej Gabriel Seidl „Beiträge zu einem Namensverz. der röm. Procurator“. Tafel II. fig. 4, a.

³⁾ Da je oblika Krak stareja, kakor Krok, terdi Šafařík. Kadlubekova izpeljava imena Krak iz kerke, Rabe, ni resnična. Tudi jaz sem v članku „o božanstvu Skanda“ ime Krak krivo izpeljeval in rekel, da Krok pomeni korak, in da je Krok = Skanda, kar tukaj popravim. Pri Rusih se je Krak velel Kašcej (Tkany I. 158.) od koščel, koštrav, košmidrast, košmider, einer, der zerraupte Haare hat, toraj ne od kost, Bein, kakor so nekteri terdili.

⁴⁾ Gori smo čuli, da je na rogaškem kamnu Šiva Gatadhara — Kikuška — Šiška viditi razsekajoča dete, kakor se je tudi indiška Šiva predstavljala, od ktere Paulin piše — „ex his attribus videbis Šivam modo securi aut gladio infantem dissicantem“ (System Brahm. 88). Znamenito je, da na drugem rogaškem kamnu je tudi sán, sén, drak, Šivini simbol najti. (glej Muhar na omenjeni tabli.)